

qui subiecit in spe (*Rom.* viii, 20).

4. Hoc, sicut retinere potui, breviter expositum est, ut perspectis omnibus morbis medicinam adhibere festines. Est veritas Christi in me, quia propter venerabilem reverentiam Sanctitatis tuæ esse impudens non audeam, nisi evidenti iudicio et ordinatione

Dei ad illius tanti et talis populi, cui sicut peccanti plaga imposita est, sic post plagam cura debetur, remedia proferenda te electum, me missum esse cognoscerem. Memor mei, beatissime pater, multorumque qui mecum velut ros eloquium tuum ut super eos descendat, expectant, esse dignare.

S. AURELII AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

AD OROSIUM

CONTRA

PRISCILLIANISTAS ET ORIGENISTAS

Liber unus (a).

CAPUT PRIMUM. — 1. Respondere tibi quærenti, dilectissime filii Orosi, nec ad omnia debeo, quæ in tuo Commonitorio posuisti, nec omnino non debeo, ne studium tuum, quod mihi gratissimum est, contempsisse videar, et ob hoc intemperanter offendam. Nam in quibusdam opusculis nostris, quæ vel legisti, vel legere poteris, multa dicta sunt, quæ valeant adversus hæresim Priscillianistarum: quamvis non mihi eos proposuerim refellendos; sed cum aliud agerem, etiam hoc me egisse nunc intelligo, quando ex te audio quid illi sentiant. Quod enim est adversus Manichæos multis a me locis de anima disputatum, quæ licet secundum quemdam modum suum sit immortalis, tamen in deterius deficiendo et in melius proficiendo mutabilis esse convincitur, et per hoc non esse de Dei substantia dilucidissime ostenditur, simul quoque Priscillianiani dogma subvertit. Hoc enim uno firmissime constituto, quod et verissimum est, et in seipso unusquisque admonitus facillime agnoscit, neque illi, neque isti inveniunt unde suas fabulas texant. Quid autem opus esse ire per amputandos ramos loquacissimi erroris, cujus radicem effodere atque extirpare compendium est; cum præsertim et ipse grateris, jam illa fabulosissima deliramenta apud vos esse convicta?

CAPUT II. — 2. Sed de anima quæstionem adhuc usque versari, utrum eam Deus (quoniam particulam vel defluxionem ejus non esse jam constat) ex nihilo creasse dicendus sit, eo quod durum et impium videatur voluntatem Dei dicere nihil esse, quo volente

creata est: hoc quidem jam non pertinet ad redarguendam Priscilliani sacrilegam vanitatem. Sive enim ex nihilo facta sit anima, sive hoc proprierea dicendum non sit, quia Dei voluntate facta est, quæ voluntas utique non est nihil: tamen quia facta, et Dei natura non est¹, profecto hæresis illa refellitur, quæ animam primitus naturam Dei esse contendit, ut habeat unde concinet² ibi quidquid aliud falsitatis adjungit. Verum quia et istam quæstionem spernere et indiscussam relinquere non oportet; quærendum est ab istis, qui propterea nolunt animam ex nihilo factam credere, ne voluntatem Dei qua facta est nihil esse asserant, quærendum est ergo ab eis, utrum nullam creaturam ex nihilo factam esse fateantur. Si enim id putant, verendum est ne aliam quamdam naturam conentur inducere, quæ neque Deus sit, nec tamen nihil sit, quam velut materiam sibi subjectam nisi Deus haberet, unde faceret quidquid fecit invenire non posset. Nam dum quæritur unde creaturam suam Deus fecerit, quædam materies quæritur: sicuti est fabro lignum, vel quodlibet corpus, quod nisi habuerit, ea facere quæ ab ejus arte expetuntur, omnino non poterit. Cum ergo respondetur, Ex nihilo; quid respondetur, nisi nullam ei subjectam fuisse materiam, quam ipse non fecerat, ut haberet unde faceret, si quid vellet, et quam nisi haberet, facere non valeret? Materies quippe mundi, quæ in rebus mutabilibus utcumque dignoscitur, ab ipso constituta est, a quo constitutus est mundus. Quapropter etsi fecit aliquid Deus aut facit ex alia quacumque re; non tamen ex ea re fecit aut facit,

ADMONITIO PP. BENEDICTINORUM.

Liber ad Orosium contra Priscillianistas et Origenistas, ex Vaticanis duobus Mss. ex quinque Gallicanis, Colbertino, Sorbonico, Sigirannensi, Victorinis duobus, et ex antiquioribus editionibus correctus est.

Comparavimus præterea eas omnes editiones initio Retr. et Confess., t. 1, memoratas. M.

¹ Mss., qua facta est, Dei natura non est.

² In Victorinis aliisque nonnullis edicibus connect.

(a) Scribitur anno Christi 415.

quam ipse non fecerit. Quamobrem acquestrata paululum animæ natura, si fatentur Deum aliquid fecisse de nihilo, attendant et videant, quidquid illud est, eam voluntate fecisse; non enim aliquid fecisset invitus: nec tamen ideo eandem voluntatem nihil esse, quia voluntate ab illo aliquid ex nihilo factum est. Cur ergo de anima timent dicere, quod de aliis quibuslibet rebus non dubitant dicere? Aut si animam tantummodo voluntate Dei perhibent factam, cætera cum non voluntate fecisse contendunt; quid absurdius, quid insanius dici potest? Quod si omnia quæ fecit, voluntate utique fecit; nec tamen, cum hoc dicimus, eandem voluntatem nihil esse dicimus: hoc et de anima accipiant.

CAPUT III. — 3. Cum enim dicitur, Deus ex nihilo fecit; nihil aliud dicitur, nisi, Non erat unde faceret, et tamen quia voluit fecit. Usque adeo igitur in eo quod ex nihilo fecit, voluntas non nihil dicitur, ut ipsa præcipue commendetur. Nam cui dicitur, *Subest enim tibi cum voles posse* (Sap. xii, 18): sive adsit unde fiat, sive non adsit; sat est voluntas, ubi summâ est potestas. Quomodo ergo in eo quod de nihilo creatur, voluntas creatis nihil esse perhibetur; cum propterea de nihilo creati aliquid possit, quia voluntas creatis etiam sine materia sibi sufficit? Quod si forte, non solum animam, sed nullam omnino creaturam volunt fieri ex nihilo factam, ideo quoniam quidquid Deus fecit, voluntate fecit, quæ voluntas utique non est nihil; respiciant unde secundum corpus factus sit homo. Certe enim, sicut Scriptura testatur, eum de limo vel de pulvere terræ Deus fecit (Gen. n, 7), et procul dubio voluntate fecit: nec tamen voluntas Dei pulvis aut limus est. Sicut ergo in eo quod ex limo factum est, quamvis voluntate sit factum, non est voluntas limus; ita in eo quod ex nihilo factum est¹, quamvis voluntate sit factum, non est voluntas nihil.

CAPUT IV. — 4. Jam vero quod doendum addidisti, ex Priscilliani hæresi ad errorem Origenis apud vos homines fuisse delapsos, nec ab illa peste potuisse sanari, nisi et ipsa medicina morbidum aliquod intulisset; non est quidem dolor iste culpandus: veritas enim debuit, non falsitas pellere falsitatem; nam hoc, mutare est malum, non evitare. Verumtamen quia de ipso Deo creaturarum omnium conditore, hoc est, de ipsa cœterna et incomprehensibili Trinitate, ab eis qui ad vos libros Origenis attulerunt, id traditum esse commemoras quod veritas habet; contra quam veritatem Priscillianus Sabellianum antiquum dogma restituit, ubi ipse Pater qui Filius, qui et Spiritus sanctus perhibetur, hoc iste peior, quod etiam de anima ita sentit, ut non eam propriam velit habere naturam, sed de ipso Deo tanquam particulam defluere, et tam deformiter inquinari atque in deterius commutari cum Manichæis audeat affirmare: non parum boni ex libris illis provincia vestra percepit, iræ ea maxime in qua capitaliter erratur; de Creatore quippe, non de creatura, tam falsa et tam nefaria sentiuntur. Sive ergo in hanc fidem qui devia-

¹ sic MS. [ex nihilo factum, quamvis.]

verant restituti sunt, sive qui eam nondum noverant, illarum disputationum lectione didicerunt, hoc se gaudeant didicisse quod sanum est. Quod autem et in eis erroris est, quamquam te cognovisse jam videam; tamen quemadmodum contra talia disseratur, ibi melius discere poteris, ubi error ipse et olim exortus est, et non olim proditus.

CAPUT V. — 5. Quantum possum tamen etiam ego commoneo, ut de diaboli angelorumque ejus correctione et in pristinum statum reparatione sapere nihil audeas: non quia diabolo et dæmonibus invidemus, et eo modo quasi vicem malevolentia rependimus, cum illi non ob aliud nisi invidentia stimulis agitati, nostra itinera quibus in Deum tendimus perturbare conentur; sed quia ultimæ sententiæ summæ et veracissimi Judicis, ex nostra præsumptione addere nihil debemus. Ipse enim se similibus eorum dicturum esse prædixit: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus*. Nec movere debet, ut hoc loco æternam pro diuturno accipiamus, quod alibi scriptum est, *In æternum et in sæculum sæculi* (Psal. ix, 6). Latinus quippe interpretis noluit dicere, *In æternum et in æternum æterni*. Sed quoniam id quod *αἰών* græco dicitur, et sæculum et æternum interpretari potest, commodius alii interpretes transtulerunt, *In sæculum et in sæculum sæculi*. Sed non hoc dictum est ubi dictum est, *Ite in ignem æternum*. Non enim dictum est *αἰώνια*, sed *αἰώνιον*: quod si a sæculo declinatum esset, sæculare latine diceretur, non æternum, quod nemo interpretis unquam ausus est dicere. Quapropter licet latine sæculum cum aliquo sine intelligatur, æternum vero nisi id quod sine fine est, non solet appellari; *αἰών* autem græce aliquando æternum, aliquando sæculum significare intelligitur: tamen quod ex hoc nomine derivatur et appellatur *αἰώνιον*, nec ipsi Græci, quantum existimo, solent intelligere, nisi id quod non habet finem. Nos autem sive *αἰών* sive *αἰώνιον* non solemus dicere nisi æternum; sed *αἰών* dicimus et sæculum, *αἰώνιον* autem non nisi æternum. Quamvis quidam interdum etiam æternale audeant dicere, ne latina lingua decesse videatur ab eodem nomine derivatio.

6. Et fortasse quidem secundum morem Scripturarum inveniant isti aliquid etiam *αἰώνιον* dictum, quod sine fine non sit, sicut Deus in libris Veteris Testamenti assidue dicit; *Hoc vobis erit legitimum æternum* (Exod. xxviii, 43; Levit. xvi, 34, etc.); quod græcus habet *αἰώνιον*: cum de talibus sacramentis eo modo sæpe præciperet, quæ finem fuerant habitura; quamquam si diligentius dicta intelligantur, ea fortasse quæ illis sacramentis significabantur, finem non erant habitura. Ita enim, ne longius abeam, dicimus æternum Deum, non utique istas duas brevissimas syllabas, sed quod eis significatur. Et dixit Apostolus æterna tempora priora et antiqua (II Tim. i, 9), quod in græco legitur *πρὸ χρόνων αἰώνιον*. Ad Titum enim scribens ait: *Spem in æternam quam promisit non mendax Deus ante tempora æterna* (Tit. i, 2). Cum autem retrorsum tempora a constitutione mundi habere videantur initium,

quomodo sunt æterna, nisi quia æterna dixit quæ ante se non habent ullum tempus?

CAPUT VI. — 7. Sed quisquis prudenter advertit quod dictum est, *Ite in ignem æternum*, illud esse dictum quod non habet finem, a contrario probat eo ipso loco evangelico de vita æterna quam justî accepturi sunt: non enim et ipsa habet finem. Ita enim conclusit: *Ibunt illi in ambustionem æternam; justî autem, in vitam æternam* (Matth. xxv, 41, 46). In utroque græcus αἰώνιος habet. Si misericordia nos provocat credere, non futurum impiorum sine fine supplicium; quid de præmio justorum credituri sumus, cum in utraque parte, eodem loco, eadem sententia, eodem verbo pronuntietur a teruitas? An iterum etiam justos ex illa sanctificatione et vita æterna in peccatorum immunditiam atque in mortem relapsuros esse dicemus? Absit hoc a christiana fidei sanitate. Utrumque igitur sine fine dictum est æternum, hoc est, αἰώνιος: ne cum diaboli pœnas dolemus, de regno Christi dubitemus. Postremo si æternum et æternale, hoc est, αἰών et αἰώνιος, sub utroque intellectu in Scripturis poni solet, aliquando sine fine, aliquando cum fine; quid de illis prophetae verbis responsuri sumus, ubi scriptum est, *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur* (Isai. lxvi, 24)? Quæviscumque pœna significat: sit nomine vermis atque ignis; certe si non morietur nec exstinguetur, sine fine prædicta est: nec aliud agebat Propheta, cum hoc diceret, nisi ut eam sine fine prædiceret.

CAPUT VII. — 8. De regno etiam Christi, non secundum id quod in principio Verbum Deus apud Deum (Joan. 1, 1); nam illinc nemo unquam dubitavit, quod sit rex omnium sæculorum: sed secundum hominis susceptionem et mediatoris sacramentum et ex virgine incarnationem, apertissime dictum est quod finem non sit habiturum, ubi angelus loquens ad Mariam matrem futuram virginemque mansuram, ait inter cætera: *Hic erit Magnus, et filius Altissimi vocabitur; et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis* (Luc. 1, 32, 33). Secundum quid regni ejus non erit finis, nisi secundum id quod regnabit in domo Jacob? Nam hoc quod ait, *in æternum*; propter ipsam ambiguitatem exposuit addendo, *regni ejus non erit finis*: ne quisquam æternum hic sic acciperet, quemadmodum sæculum finem quandolibet habiturum. Numquid autem regnum in domo Jacob et in sede David intelligi potest, nisi in Ecclesia et in eo populo qui est regnum ejus? de quo etiam dicit Apostolus, *Cum tradiderit regnum Deo et Patri* (1 Cor. xv, 24), id est, cum perduxerit sanctos suos ad contemplationem Patris, utique et ad suam, secundum id quod Deus est æqualis Patri. Non enim sic tradit, ut ipse amittat: quia et *Pater dedit Filio habere vitam in semetipso* (Joan. v, 26), nec utique amisit ipse. Ac per hoc si regni ejus non erit finis, profecto sancti ejus qui sunt regnum ejus, cum illo sine fine regnabunt. Quod autem illo loco dicit Apostolus, *Deinde*

finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri; ibi finem, non consumentein, sed perficientem significat: sicut dictum est, *Finis enim legis Christus, ad justitiam omni credenti* (Rom. x, 4); quo lex perficiatur, non quo aboleatur. Quod et illic significat, ubi ait: *Non vni legem solvere, sed adimplere* (Matth. v, 17).

CAPUT VIII. — 9. Quod autem dicant de rationalibus creaturis, id est, sanctis Angelis et immundis dæmonibus, et ipsis animabus hominum, quod majorem locum minor culpa promeruerit, qua impudentia conentur Ecclesiæ Christi persuadere, non video. Melius itaque credimus, Deum non peccatis rationalium spirituum adductum esse ad fabricam mundi, ne illa sequantur¹ absurda, quod duos soles, vel tres, vel quatuor, vel quotquodlibet habere nobis esset necesse², si plurimum spirituum per liberum arbitrium tanta culpa præcederet, quanta illos in similibus corporum cœlestium globis oporteret includi: sed factum esse mundum Dei bonitate, magnum, bonum, a summo et non facto bono; in quo fierent omnia bona valde secundum naturam, et aliis alia meliora, a summis creaturis usque ad infima distinctis gradibus ordinata, ut eo modo essent omnia, dum non essent sola potiora, et haberent ejus numeri terminum, quem constituendum apud se vidit omnium naturarum creaturarum conditor Deus, qui ea non facta didicit, sed noverat esse facienda. Unde illud quod aiunt, in ejus sapientia jam suis facta omnia, antequam in istas formas et modos proprios proferretur, atque in suis ordinibus apparerent, non sobrio dicitur. Facta enim quando essent, antequam facta essent? Sed in Dei sapientia omnium faciendarum rerum rationes esse potuerunt, non tamen factæ. Omnia enim per ipsam facta sunt, non et ipsa facta est: quia et ipsa est Verbum de quo dicitur, *Omnia per ipsum facta sunt* (Joan. 1, 3). Noverat ergo Deus omnia quæ fecit antequam faceret. Non enim possumus eum dicere ignorata fecisse, et ea non nisi facta didicisse; nescisse quid faceret, sed scisse quod fecit. Hoc enim si de aliquo artifice homine diceremus, insipientissime saperemus. Noverat ergo ea facienda, non facta: noverat ut faceret, non quia fecerat. Proinde quamvis jam nota essent, quia nisi a sciente non fierent; non tamen facta esse cœperunt quæ ut fierent sciebantur, nisi post fierent, quæ ut recte fierent sciebantur antequam fierent³.

10. Cum autem veritas, quæ neque opinatur incognita, nec aliquem fallit, purificationem nostram, immo vero et perfectionem etiam post resurrectionem corporum spiritualium usque ad Angelorum æqualitatem promittat futuram (Luc. xx, 36); quomodo dicuntur ipsi sancti Angeli, quibus purgatissimi æquales erimus, adhuc a peccatis suis esse purgandi? Et cum cœlum novum et terram novam polliceatur Deus

¹ magna hic in Amerbachii et Erasmi editionibus lacuna est, detractis sequentibus plus sexaginta versibus, quos tamen nostri omnes Mss. habent.

² Ita Vaticanus Ms. At Lov., quod duo soles, vel tres, vel quatuor, vel quotlibet vobis esset necesse.

³ Ex Sigismundi Ms. sic redintegratus est locus [quæ ut fierent sciebantur antequam fierent.]

habitaculum sanctorum atque ab omni labe hujus sæculi purgatorum (*Isai. LXVI, 22*), qua tandem affirmatur audacia, non futurum fuisse mundum, id est, cœli et terram, nisi propter necessitatem purgandorum spirituum rationalium, qui vel in cœlo vel in terra non essent nisi pro meritis peccatorum? Quid ergo purgatis opus est cœlo novo et terra nova, si purgati ad hoc restituuntur, ut sint quemadmodum fuerunt ante cœlum et terram sine cœlo et terra? Quod si omnino verum esset, nos usque¹ ad id quod promittit Scriptura spem nostram tendere deberemus. Et si inde essemus in aliquid melius transferendi, multo rationabilius hoc tunc jam ibi positi disceremus, quam nunc non solum temere crederemus, verum etiam impudenter docere conaremur. Quid est autem absurdius, quam dicere, Cœlum et terram non essent, nisi necessaria esset mundi structura purgandis; cum alterum cœlum et alteram terram promittat Scriptura purgatis?

11. Porro de sole et luna cæterisque sideribus, quod cœlestia sint corpora videmus; quod animata sint non videmus. De divinis hoc Libris legatur, et credimus. Nam testimonium ex Apostoli Epistola quod ab eis dici solere posuisti, etiam de solis hominibus intelligi potest; quoniam in unoquoque homine est omnis creatura, non universaliter sicut est cœlum et terra et omnia quæ in eis sunt, sed generatim quodam modo: quia et rationalis in illo est, quam vel probantur habere Angeli, vel creduntur; et, ut ita dicam, sensualis, qua et bestia non caret: utuntur enim et sensibus et sensualibus motibus ad appetenda utilia et vitanda contraria: et vitalis privata sensu, qualis adverti in arboribus potest; nam et in nobis sine sensu nostro fiunt corporis incrementa, et capilli nec cum præciduntur sentiunt, et tamen crescunt. Jam vero ipsa corporalis creatura evidentius apparet in nobis, quæ licet ex terra facta atque formata sit, insunt tamen illi ex omnibus hujus corpori mundi elementis quædam particula ad temperiem valetudinis. Nam et calore membra vegetantur, qui est ab igne, cujus etiam lux per oculos emicat; et acre venarum discursus, quas arterias vocant, atque spiramenta pulmonis implentur; et humor nisi esset, nulla sputamenta confluerent, vitæque absumeret siccitas. Nam et ipse sanguis humido lapsu alias venas replens, quasi rivis et fluminibus per cuncta diffunditur. Ita nullum est creaturæ genus, quod non in homine possit agnosci: ac sic omnis creatura in eo congemiscit et dolet, revelationem filiorum Dei exspectans (*Rom. VII, 22, 23*); quæ per corporis etiam resurrectionem, etsi non in omnibus hominibus, omnis tamen a corruptionis servitute liberabitur, quia et in singulis omnis est. Et si quo alio modo melius potest idem locus apostolicarum Litterarum intelligi: non tamen ex eisdem verbis consequens est ut solem et lunam et sidera congemiscere credamus, donec in sæculi fine a corruptionis servi-

tute liberentur.

CAPUT IX. — 12. Sane quoniam dixi, De divinis Libris legatur, et credimus; ne te forsitan fallat quod de libro sancti Job proferre assolent qui hæc asserunt, ubi scriptum est: *Quomodo erit homo justus coram Domino, vel quomodo se mundabit natus ex muliere? si lux præcipit, et non lucet, nec stellæ sunt mundæ ante eum; quanto magis homo putredo, et filius hominis vermis* (*Job xxv, 4-6*)? Hinc enim voluit intelligi, et rationalem spiritum habere stellas, et mundas non esse a peccato: sed ideo in cœlis esse, quia majorem vel meliorem locum minor culpa promeruit. Non pro auctoritate divina istam sententiam recipiendam esse existimo: non enim eam ipse Job enuntiavit, cui singulare quodam modo testimonium divinitus perhibetur, quod non peccaverit labiis suis ante Dominum (*Id. I, 22*); sed unus ex ejus amicis, qui dicti sunt *consolatores malorum omnes* (*Id. xvi, 2*), et divina sententia reprobati sunt. Sicut autem in Evangelio, quamvis verum sit omnino quod dicta sint, non tamen omnia quæ dicta sunt vera esse creduntur; quoniam multa a Judæis facta et impia dicta esse verax Evangelii Scriptura testatur: sic in hoc libro, ubi multe perorant locutæ esse narrantur, non solum quid dicatur, sed a quo etiam dicatur considerandum est; ne passim quæ in sancto libro quolibet scripta sunt recipientes, cogamur fateri, quod absit, vera et justa fuisse, quæ marito sancto mulier insipiens suggererebat, ut aliquid adversus Deum loquens ab illa intolerabili pœna moriendo liberaretur (*Id. II, 9*). Quod non ideo dixerim, quia illi amici a Domino reprobati, et ab ipso sancto Dei servo merito culpati, nihil veri loqui potuerunt: sed quia non omnia quæ locuti sunt, vera putanda sunt. Quamvis enim adversum Job nihil verum dixerunt¹, potest tamen etiam ex eorum verbis aliquam sanam sententiam in testimonium veritatis assumere, qui novit sapienter dicta discernere: sed quando inquirentes, probari nobis aliquid volumus testimonio sanctorum eloquiorum, non nobis dicatur credendum esse etiam quod in Evangelio scriptum est, si forte evangelista cum hoc dixisse commemorat, cui fides habenda non est. Nam dictum est illic a Judæis Domino Christo, *Nonne verum dicimus, quia Samaritanus es et dæmonium habes* (*Joan. VIII, 48*)? Quam vocem tanto amplius detestamur, quanto nobis Christus est charior: emissam tamen esse a Judæis dubitare non possumus, qui evangelicam narrationem verissimam credimus. Ita nec Evangelistæ derogamus fidem scribenti, et Judæi vocem blasphemantis exsecramur. Nec solum impiis et nefandis hominibus, sed nec ipsis in file parvulis atque adhuc rudibus et indoctis, qui forte ibi loquentes commemorantur, tanquam canonicæ auctoritati accomodamus fidem. Neque enim, quia ille cujus cæci nati oculos Dominus aperuerat, ait, *Scimus quia peccatores Deus non exaudit* (*Id. IX, 31*), ideo istam

¹ Editio Lov., non usque. Emendatur ex manuscriptis.

¹ Mss.: Quamvis ergo adversum Job nihil verum dixerunt.

sententiam pro evangelica auctoritate sic debemus accipere, ut ipsis in Evangelio verbis Domini resistamus, qui eum qui dixit, *Domine, propitius esto mihi peccatori*, magis justificatum descendisse de templo, quam Pharisæum justitias suas commemorantem atque jactantem, divina voce firmavit (*Luc. xviii, 10-14*). Nec succenseat iste recens illuminatus in carne, quod eum diximus in suæ fidei tyrocinio, quando adhuc quis esset qui eum sanaverat nesciebat, minus circumspectam protulisse sententiam, *quia peccatores Deus non exaudit*: cum ipsi Apostoli, præ cæteris electi et Domini lateribus coherentes¹ ejusque ore pendentes, multa reperiantur improbanda dixisse, quæ commemorare prolixum est, ita ut beatus Petrus de quibusdam verbis suis, non solum reprehendi, sed etiam satanas appellari meruerit (*Math. xvi, 23*).

CAPUT X.—13. Quanquam in comparatione justitiæ Dei, si nec sancti in cælis Angeli justii esse dicantur, non mihi videtur importuna sententia: non quia ut hoc essent, a justitia lapsi sunt; sed quia facti sunt, et Deus non sunt, tantumque spiritualis luminis habere non possunt, quantum habet ille a quo facti sunt. Ibi enim summa justitia, ubi summa sapientia: et hoc Deus est, de quo dictum est, *Soli sapienti Deo* (*Rom. xvi, 27*). Sed alia quæstio est, quantum justitiæ ipsius capiant Angeli, quantumque non capiant. Cujus enim participatione justii sunt, ejus comparatione nec justii sunt.

CAPUT XI.—14. Sed alia est, ut dixi, ista quæstio; alia de sideribus et sole et luna, utrum vel rationales habeant spiritus in his conspicuis corporibus lucidisque: quæ corpora esse qui dubitat, quid sit omnino corpus ignorat. Neque ista multum ad nos pertinent, ut ea summo studio indagare curemus, quæ remota sunt a sensibus nostris et ab intellectu infirmitatis humanæ, nec in ipsis Scripturis ita posita, ut nobis eorum sit mandata cognitio. Imo vero ne præ-

¹ Sic cum Mss. [*cum ipsi Apostoli Domini, præ cæteris electi et lateribus coherentes.*]

cipiti suspitione in fabulas sacrilegas irruamus, clamat Scriptura divina, *Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris; sed quæ tibi præcepit Dominus, illa cogita semper* (*Eccli. iii, 22*): ut magis in istis temeraria præsumptio, quam cauta ignoratio culpanda videatur. Certe ait Apostolus, *Sive Sedes, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates* (*Coloss. i, 16*). Et esse itaque Sedes, Dominationes, Principatus, Potestates in cælestibus apparatibus, firmissime credo, et differre inter se aliquid indubitata fide teneo: sed, quo me contemnas, quem magnum putas esse doctorem, quænam ista sint, et quid inter se differant nescio. Nec ea sane ignorantia periclitari me puto, sicut inobedientia, si Domini præcepta neglexero; et ideo puto Spiritu Dei per auctores nostros, scriptores sanctorum eloquiorum, non plene exposita, sed raptim tacta atque perstricta; ut si cui forte tali qualis nos sumus, per altiore revelationem aliquid hujusmodi fuerit demonstratum, non se inferiores fuisse credat eos, per quos nobis canonicarum Scripturarum sancta præconia ministrata sunt. Quantum enim quisque sciendo profecerit, tanto se infra illas Litteras inveniet, quas Deus tanquam firmamentum supra omnia humana corda constituit. Non itaque opus est *plus sapere, sed sapere ad temperantiam, sicut unicuique Deus partitus est mensuram fidei* (*Rom. xii, 3*). Docebunt te ista fortasse doctiores, si ad illos afferas tantam discendi scientiam, quantum sciendi habes curam; ne incognita pro cognitis opineris; ne non credenda credas, vel credenda non credas. Imo docebit ille unus Magister et verus, sive per illos, sive quibus modis voluerit, qui te pro sua Ecclesia laborantem intus inspicit, ubi et hoc in te contulit: ipse reserabit latius veritatem, qui pulsantem pervidet, quam donare dignatus est, charitatem (a).

(a) Sic desinit Tractatus in melioribus Mss. Reliqui tringenta circiter versus qui superadduntur in excusis, translati huc fuerant ex fine epistolæ Augustini ad Hieronymum, olim ordine 28, nunc 168.

AUGUSTINI SCRIPTIOES ALIÆ ADVERSUS PRISCILLIANISTAS HÆ SUNT :

IN TOMO II,

Epistola cccxxxvii, ad Ceretium episcopum.

IN TOMO VI,

Contra Mendacium liber ad Consentium.

IN SUBSEQUENTEM LIBRUM,

Vide lib. 2, cap. 52, *Retractionum, tom. 1, col. 650, verbis*, Inter hæc (a), usque ad col. 651, *verbis*, Hac disputatione respondeo. M.

(a) Ipsum tempus indicat Gestorum cum Emerito donatista apud Casaream, de quibus in proxime antecedente Retractionum capite: quæ Gesta consignantur Honorio XII et Theodosio VIII Coss. Itaque subsequens liber pertinet ad annum Christi 418. In antiquis codicibus titulum habet: « Liber Aurelii Augustini respondentis contra periklian Arianorum. » In Retractionum exemplaribus: « Contra sermonem Arianorum. »

Sermo Arianorum,

Ubi numeri propterea sunt locis sigulis annotati, ut cum responsio legi cæperit, qui voluerit attendat, utrum cuique loco vide diligenterque responsum sit; quia eosdem numerus habet etiam in responsio, per quos cui loco respondeatur appareat.

1. Dominus noster Jesus Christus, Deus unigenitus, primogenitus totus creatiois.

2. Voluntate Dei et Patris sui ante omnia sæcula constitutus.